

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Müəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə 44 günlük "Vətən Müharibəsi"ndə qazanılmış tarixi qələbə, Ermənistan tərəfindən törədilmiş sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər, habelə müharibə cinayətləri ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması

prof. Ramazan SİRACOĞLU

II yazı

1918-ci ilin mart ayının 17-də (yeni stillə, 29 martda) məşhur milyoner H.Z. Tağıyevin Lənkəranda həlak olmuş zabit oğlu Məhəmmədin dəfnində iştirak etmək üçün gəlmiş azsaylı zabit heyətinin daşnaklar tərəfindən Bakı limanında tərkisilah edilməsinə yerli Bakı camaatının etiraz etməsi ermənilərə Mart soyqırımının, türk genosidinin başlanmasına bəhanə oldu.

19 (31) mart səhər erkəndən, şəhər yuxuda ikən əvvəlcədən hazırlıq görmüş, təpədən dırnağa silahlənmiş daşnaklar böyük-küçük demədən qarşılarına çıxan hər kəsi güllələməyə, evləri, mağazaları yandımağa, məscidləri dağıtmağa başladılar. Hiyləgər daşnaklar Xəzər dənizində reyddə duran rus matroslarını inandırmışdılar ki, türklər İçərişəhərdə və Bayırşəhərdəki rusları girov götürmüşlər. Rus matroslar da bu hiyləyə inanıb şəhəri top atəsinə tuturdular. Müsəlmanlar mövcud durumu Krasnokrets (indiki Şeyx Şamil) küçəsində yerləşən İran konsulluğuna çatdırdılar, az sonra İran konsulu Muhəmməd Səidülvüzəra Marağai və kapitan-leytenant M. A. Natanson İçərişəhərə gəldilər, oradakı 240 rusun heç birinin zərər görmədiyinin şahidi oldular, içərişəhərliləri qorumaq üçün 20 matros təyin edib getdilər (Bax: Mərkəzi Dövlət Arxivi, f.277, s.17).

Daşnaklar bütün şəhər boyu hücum keçmişdilər. Dəhşət burasında idi ki, bəkililərə qarşı qəddar davranan qaragüruha, insanlıqdan, mədəniyyətdən, dostluqdan dәм vuran erməni ziyalıları şəxsən özləri başçılıq edirdilər.

Ermənilərin Bakı, Şamaxı, Quba, Kürdəmir, Göyçay, Lənkəran, Zəngəzur, Naxçıvan və sair yerlərdə genosid əməlləri Qafqaz İslam Ordusunun Bakını azad etməsinə qədər müəyyən fasilə və temple davam etmişdir. Bu müddət ərzində 30 min soydaşımız qətl edilmişdir. 30-31 mart və 1 aprel 1918-ci il qırğınında ermənilərin insanlıqdan uzaq fəaliyyəti haqqında S. Şaumyan bir məktubunda "bizim üçün döyüşün nəticəsi parlaq oldu" yazıb. Sözsüz ki, öz mənafeələrinin naminə məkrli plan hazırlayıb erməniləri bu qanlı əməllərə təşviq edənlər vardı. Əlbəttə ki, ermənilərin dəstəklələri də elə onlar qədər məsuliyyət daşıyırlar. Havadarlarının sayəsində Mart qırğını törədənlərin nəvələri yüz il sonra Ağdamın daşını daş üstə qoymayıb, Füzulini yerlə bir edib, Cəbrayılı viranəyə çevirib, Zəngilani yer üzündən silib, Kəlbəcəri dağıdıb, Qubadlıni tar-mar edib, Şuşanın tarixi memarlıq abidələrini bərhad günə salıblar, hələ də Xankəndində at oynadırlar...

Nikolayevsk (indiki İstiqlaliyyət) küçəsi ilə hücum keçən daşnaklar İsmailiyyə binasına, indiki Sabir bağı tərəfdə yerləşən Kaspı mətbəsinə, Uroloji xəstəxana səmtindəki "Dağıstan" mehmanxanasına od vurmuşdular, Soborni (indiki Sabir) küçəsində doqquz müsəlman qadını diri-diri tonqala atmışdılar, neft milyoneri (neftəx-

nistaya (indiki Başır Səfəroğlu) küçəsi ilə Persidski (indiki Murtuza Muxtarov) küçələrinin kəsişdiyi tında Şamaxı məscidinə sığınmış türkləri qanlarına qəltan etmişdilər.

Hadisələri öz gözləri ilə görmüş A. N. Kvasnik fəmiyalı bir şahid Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə təşkil olunmuş Fövq-

lade İstintaq Komissiyasına bildirmişdi ki, Bakı soyqırımında bütün yaş qrupundan və peşədən olan ermənilər iştirak edirdilər, Serkovni (indiki Vidadi) küçəsində törədilən qətləmə iştirakçıları arasında ikinci-üçüncü sinifdən olan erməni uşaqlar da qatılmışdı. Bütün ermənilər türkləri öldürməkdən, onlara ağılaşmaz işgəncə verməkdən zövq alır, bununla da sanki öz milli borclarını yerinə yetirirdilər (Bax: Mərkəzi Dövlət Arxivi, f.277, q. 26, s.6). Ermənilər Mart soyqırımından xeyli əvvəl, gecələr şəhərin müxtəlif yerlərini sürəkli atəşə tutur, adamları daim qorxu altında saxlayır, onları öz yaşayış yerlərindən çıxıb getməyə məcbur edir, tez-tez müxtəlif məhəllələrdə qarət, oğurluq hadisələri törədir, gündüzlər də müsəlmanlara qarşı təhrikedicilik hərəkətlər törədir, onları əsəbiləşdirir, türkləri yehudi və rusların nəzərində vəh-

məni kilsəsi mart soyqırımında ermənilər üçün əsl cəbbəxana roluna oynayıb, onun zirzəmisində dinc müsəlman əhaliyə qarşı işlənmiş kütləvi qırğın silahları mühafizə olunmuşdu.

Nikolayevski (indiki İstiqlaliyyət) küçəsində Lalayanlara məxsus "Metropol" (indiki Nizami adına ədəbiyyat muzeyi) mehmanxanasının damından ermənilər pulemyotlarla ətrafdakı müsəlman məhəllələrinə atəş açırdılar.

Mart soyqırımı zamanında və sonrakı vaxtlarda İranın konsulu olmuş Muhəmməd Marağai "Siyasi xatirələr"ində Bakıda gördüyü vəhşəti belə təsvir etmişdir: "Konsulluğun binasında 100 iranlı bizenicat gətirmişdi. 1918-ci ilin 2 aprelində başlayaraq biz öz gücümüzle təxminən 5 mindən çox cəsədi küçə və meydanlardan yığıb onları müsəlman qaydasına uyğun şəkildə dəfn etdik."

31 Mart qırğınlarını törədənlərin müdhiş sonluğu

Tarixin qisası

da) Baləhməd Muxtarovun Persidski (indiki Murtuza Muxtarov) küçəsindəki malikanəsini dağıtmış, ailə üzvlərini doğramışdılar.

Daşnaklar Kaspı mətbəsinə nəşr olunmuş təxminən 5 min ədəd "Qurani-kərim"i də təhqir etmişdilər, Vorontsov (indiki Kömürçü) meydanında yüzlərcə adamı işgəncə ilə öldürmüşdülər. Kame-

şi, mədəniyyətsiz, cahil topluluq kimi təqdim etməyə nail olurdular. Zəngin türkləri zorla öz evlərindən qovur, ən yaxşı halda onları həmin evin zirzəmisində yaşamağa vadar edirdilər. Müsəlman əhalinin şikayət edəcəyi yer yoxuydu. Müsəlman əhalidə hava qaralandan sonra küçəyə çıxmağa cəsəret qalmamışdı. Qafqaz cəbhəsini

Ermənilərin Bakı, Şamaxı, Quba, Kürdəmir, Göyçay, Lənkəran, Zəngəzur, Naxçıvan və sair yerlərdə genosid əməlləri Qafqaz İslam Ordusunun Bakını azad etməsinə qədər müəyyən fasilə və temple davam etmişdir. Bu müddət ərzində 30 min soydaşımız qətl edilmişdir. 30-31 mart və 1 aprel 1918-ci il qırğınında ermənilərin insanlıqdan uzaq fəaliyyəti haqqında S. Şaumyan bir məktubunda "bizim üçün döyüşün nəticəsi parlaq oldu" yazıb. Sözsüz ki, öz mənafeələrinin naminə məkrli plan hazırlayıb erməniləri bu qanlı əməllərə təşviq edənlər vardı. Əlbəttə ki, ermənilərin dəstəklələri də elə onlar qədər məsuliyyət daşıyırlar. Havadarlarının sayəsində Mart qırğını törədənlərin nəvələri yüz il sonra Ağdamın daşını daş üstə qoymayıb, Füzulini yerlə bir edib, Cəbrayılı viranəyə çevirib, Zəngilani yer üzündən silib, Kəlbəcəri dağıdıb, Qubadlıni tar-mar edib, Şuşanın tarixi memarlıq abidələrini bərhad günə salıblar, hələ də Xankəndində at oynadırlar...

31 Mart soyqırımının əsas təşkilatçıları və iştirakçıları Stepan

Şaumyan, Stepan Lalayan, Samson Amiryanyan, Hamazasp Srantsyan, Andranik Ozanyan, Tatevos Amiryanyan və başqalarının sonrakı aqibətləri haqqında təskinlik üçün qısa bilgi vermək maraqlı olar.

Baksoveti daşnaklarla doldurmuş quldurbaşı Stepan Şaumyan – haqqında, guya, çox sonralar Hindistanda ölməsi haqqında şayiələr uydurulmasına baxmayaraq – 20 sentyabr 1918-ci ildə Ağcaqumda güllələndi.

Bakı və Şamaxıda çox sayda müsəlmanı qətlə yetirən Stepan Lalayan 30.11.1919-cu ildə Gəncədə güllələndi.

Əlləri minlərcə günahsız müsəlman, türk qanına bulaşmış, əsirlərə və yaralılarına xüsusi amansızlıqla işgəncələr verməkdən mənəvi həzz alan xunxar Hamazasp Srantsyan 20.02.1921-ci ildə İrəvanda balta ilə doğram-doğram edildi. Öldürülərkən "adam da

adamı belə öldürərmidi?" deyə zərmişdir. Ayağındakı çəkməsindən doğranmış cəsədin Hamazasp olduğu müəyyənləşdirilmişdir. Ermənilərin iddialarına görə, onu Süleyman Nuri adlı bir türk öldürmüşdür.

Ömrü boyu türklərin əlinə keçəcəyi qorxusundan səksəkə içində yaşamış, tez-tez yerini dəyişmiş, qatil tayqulaq Andranik Ozanyan 31.08.1927-ci ildə müəmmal şəkildə öldü. Son sözləri "işim yarımçıq qaldı" olub. Hələlik üç dəfə basdırılıb (öncə Kaliforniyada, sonra Parisdə, indi də İrəvanda).

Bakı qarnizonunun komendantı maskası altında müsəlmanları xüsusi amansızlıqla qətlə yetirən Baqdasar Avakyan – 20.09.1918-ci ildə güllələndi.

Bolşevik cildində bəkililərə qarşı soyqırımda yaxından iştirak etmiş Tatevos Amiryanyan – 20.09.1918-ci ildə güllələndi.

Bolşaya Morskaya (indiki Bülbül) küçəsindəki malikanəsi daşnakların iqamətgahı olan, Zuğulba su kəmərinin sahibi, türk qadınlarını işgəncələrə şəxsən öldürən milyon Ambarsum Məlikyan – 01.10.1918-ci ildə Astraxanda güllələndi.

Mart soyqırımı ciddi-cəhdle uzun zaman bizen unuduruldu. Çəmbərəkənd məzarlığı bəlli bir dönəm Mərkəzi əyləncə və istirahət parkına çevrildi, qətlə yetirilənlərin üstündə "Drujba narodov – Xalqlar dostluğu" restoranı inşa edildi. Şəhərə hakim yüksəklikdə isə daşnakların siyasi hamilərdən və havadarlarından birinin – şərgözlüyünə görə 1934-cü ildə güllələnərək öldürülmüş "doğma Mironiç"ın heykəli də ucaldıldı. Rüzgarlar şəhərinin dəlilov küləkləri bu heykəli devirməyə çox çalışsa da, onu yıxmağa gücü yetmədi. Bəzən sinirləndi, bəzən bezdirdi də bu gücsüzlüyündən. İqlim küləklərinin devirməyi bacarmadığını zaman rüzgarı bacardı. Heykəl də, restoran da, əyləncə mərkəzi də sanki heç olmayıbmiş kimi yoxa çıxdı. Qətl edilmiş soydaşlarımızın qanı yerlə qalmadı.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur